

מקץ עשרים שנה: המאבק בהטרדה מינית באקדמיה מחייב דבקות בתמונה הגדולה וגם דיוק בפרטים

אורית קמיר*

במלאת עשרים שנה לחוק למניעת הטרדה מינית, ניתן לזהות באקדמיה הישראלית מעוזים מבוצרים של שמרנות פטריארכלית, וגם תקינות פוליטית דוגמטית השוללת באופן גורף ונחרץ כל חריגה מהתנהגות מגדרית מיטבית. הגישה הפטריארכלית מתחמקת מן השינוי הנורמטיבי הטמון בחוק ומחבלת ביישומו הלכה למעשה על ידי הוצאת הוראותיו מהקשרן ובידודן מרוח דבר החקיקה. הגישה התקינה פוליטית, הדוגמטית לעיתים, מעדיפה את חזונו המיטבי של החוק על פני הוראותיו הפרטניות ו/או פרטי המקרה הנדון. היא עלולה לפגוע במי שהתנהגותם חרגה מן החזון המיטבי אך לא מהוראות החוק, להרתיע את הציבור הרחב ולעורר תגובת נגד (backlash). שני הקצוות מזינים זה את זה. המאמר מתאר את התופעה באמצעות שתי דוגמאות מוחשיות מחיי האקדמיה, וקורא לשמירה הן על רוח החוק וחזונו החברתי הרחב והן על הוראותיו הפרטניות, תוך מתן תשומת לב לפרטי כל מקרה העולה לדיון.

מבוא

היטמעותו ההדרגתית של החוק למניעת הטרדה מינית בחברה הישראלית מלמדת אותי שיעורים רבים.¹ מעת לעת אני עוצרת לבחון את תסמיני המפגש בין החוק לבין המציאות החברתית, ובכל פעם אני לומדת לקח חדש, שלא יכולתי לשער קודם לכן.² כך, המעקב אחרי שינוי חברתי מתגלגל, המתפתח בצל החוק, מניב תובנות שהן בכחינת רווח משני יקר ערך.

בשעת כתיבתם של דברים אלה, החוק למניעת הטרדה מינית, התשנ"ח-1998 (להלן: החוק) מתקרב ליום הולדתו העשרים. בשני העשורים הראשונים לחייו עלה בידו של החוק לחולל שינוי תודעתי מהפכני בחשיבה ובשיח בישראל.³ אם מותר לחטוא בהכללה רחבה: המוכן מאליו בתקשורת הבין-אישית היום שונה מאוד מאשר היה בעידן שלפני חקיקת החוק. קשה להעריך ובוודאי לכמת שינוי חברתי רוחבי ויסודי כמו זה שמחולל החוק למניעת הטרדה מינית (ביחד עם מאבקים חברתיים

* משפטנית אקדמית, מומחית לכבוד האדם ולפמיניזם, המרכז הישראלי לכבוד האדם. מוקדש בהוקרה ובאהבה לחברות (כולל חברים) לדרך; זו שלעולם איננה רק אמצעי – אלא תמיד גם המטרה עצמה.

בסוגיות משיקות). דפנה הקר התמודדה עם סוגיה זו במאמרה "על האומץ לשנות את המשפט ועל הקושי לאמוד את משמעות השינוי"⁴. בצעד לא שגרתי, הקר מנסה ללכוד את רוח השינוי בסיפור אישי:

"בשנתיים שלאחר חקיקת החוק, הרציתי מטעם שדולת הנשים בפני מאות גברים ונשים על תוכנו, מטרותיו וחשיבותו. כבר במהלך השנתיים הללו, ועוד יותר מכך בהרצאות שהעברתי בשנים שבאו אחריהן, ראיתי את השינוי ממש מול עיניי. בהרצאות הראשונות, הנשים בקהל ישבו דמומות, ולא העזו להוציא הגה מפיהן. היה נדמה כאילו ירדתי מכוכב לכת זר ומוזר, שעליו אולי יש הטרדה מינית, אבל שהתכנים שאני מדברת עליהם לא רלוונטיים כלל לחברה הישראלית. יתרה מכך, היו גברים בקהל שהגיבו בלהט, תוך האשמות קשות, שהחוק מיותר, שהוא פוגע ברומנטיקה במקום העבודה, שהוא רק פרי דמיון של נשים מתוסבכות שעושות הר מעכבר. לא חלף זמן רב, והדינאמיקה השתנתה מן היסוד. נשים מהקהל החלו לדבר – לספר חוויה אישית שלהן או של חברה, להגיד כמה הן שמחות שסוף סוף יש שם למה שחוו ולחלוק את הקשיים הנמשכים בהתמודדות עם הטרדה מינית למרות הוראות החוק. הגברים, לעומתן, השתתקו, והבעות הפנים שלהם נדמו לאלו של ילדים ששינו להם את כללי המשחק באמצע המשחק, והם מתקשים להבין למה ומדוע. אף שהיה ברור שתחושותיהם, כולל כעס, בלבול וחשש, ורוחות מתחת לפני השטח, לגברים לא הייתה יותר לגיטימציה לתפוס את חלל השיחה. רק בשנים האחרונות, אחרי שנשים וגברים הפנימו שהחוק הישראלי בחר צד – את הצד של המוטורדות ושל המוטורדים, מתחיל להיווצר דיאלוג יותר פורה, שבו לוקחים חלק גם נשים וגם גברים. הדיאלוג עוסק בגבולות של האסור והמותר, ובמקום של החוק ברגולציה של יחסי הכוח המגדריים שבאים לידי ביטוי באינטראקציות יומיומיות או אינטימיות"⁵.

אל האוניברסיטאות, שהיו ונתרו מעוזי הגמוניה גברית,⁶ הגיעה השפעתו של השיח החדש באיחור, ואפילו אחרי שהגיעה למוסדות גבריים מובהקים אחרים כמו הצבא והמשטרה.⁷ אך לאחר מאבקים סוערים של שנים רבות, הרוח החדשה חדרה וחלחלה גם אל המוסדות השמרניים האלה, ומרצים, סטודנטיות ואדמיניסטרציות יודעים כיום שיחסי הכוחות שוב אינם חד-צדדיים באופן מוחלט כפי שהיו בעבר. הוראות תקנוניות מכירות באפשרות של ניצול לרעה של כוח מוסדי, ומקרים פרטניים מטופלים, לעיתים, בחלק מן המוסדות, באופן יעיל וחיובי.⁸

עם זאת, השינוי – שאני רואה בו התקדמות – איננו לינארי. באקדמיה, כמו בשאר חלקי החברה הישראלית, הוא משלב יחדיו מהלכים של שינוי עומק פרוגרסיבי, שינויים שבשם הפרוגרסיביות מוליכים לכיוונים שונים, וגם התחפרות שמרנית בקיים. בעת הזאת, על סף מלאת לחוק עשרים, כשדומה שהוא הפך לבשר מבשר המרקם החברתי, אני מבקשת להפנות את המבט אל מציאות מורכבת זו, ולהצביע על המוקשים שהיא טומנת בחובה להמשך הטמעתו השיטתית והיעילה של השינוי החברתי הגלום בחוק. אני מבקשת להתמקד בהצבעה על כך שכיום ניתן לזהות, לצד המשך שליטתם, כמעט בלא הפרעה, של דפוסים פטריארכליים מסורתיים, גם גילויים של אימוץ רוח החוק אף "מעבר" למילותיו, הגיונו ומטרתו, באופן שאולי אינו משרת את ערכי החוק ומטרותיו. שניות זו פוערת שסע עמוק ומקוטב בין שתי קבוצות חברתיות שונות. האחת, זו הדבקה במסורת הפטריארכלית הוותיקה, נאחזת בפרטי הוראות החוק והתקנונים, מוציאה אותם מהקשר ומתעלמת מן התמונה הכללית. כך מתאפשר לקבוצה זו להעלים עין מתופעות חמורות ופוגעניות שהחוק למניעת הטרדה מינית והשיח שהוא עורר נועדו למנוע ולסכל. הקבוצה השנייה שואפת לשינוי פרוגרסיבי, שואבת השראה מרוח החוק כדי לסמן ולגנות קשת רחבה של תופעות – גם, לעיתים, במחיר התעלמות מפרטי המקרים הספציפיים ו/או מן ההנחיות הספציפיות של החוק והתקנונים.

שאיפתה של קבוצה זו לשינוי ותיקון עלולה להרחיק לכת בכך שהיא מטשטשת גוונים, ומחילה ביקורת ושיפוטיות בלא הבחנות דקות. התוצאה עלולה להיות כוללנית וגורפת מדי, לפגוע בפרטים ובערכים פרוגרסיביים, ובסופו של דבר – לקומם ציבור שיחוש שהשינוי קיצוני ובלתי סביר. כל אחת מן הקבוצות מושכת את השמיכה כולה בחוזה לכיוונה. התמקדותי במאמר זה בדינמיקה זו נועדה להתריע בפני הסכנות שהיא מכילה (שהשמיכה תימשך חזק מדי ובסופו של דבר תיקרע ותיפרם, מותירה את הזירה כולה חשופה). הפיצול בין רוח החוק, ששואפי הקדמה לפעמים משתמשים בה תוך כדי התעלמות מהוראות ספציפיות ועובדות קונקרטיות, ובין לשון החוק, שכשהיא מופשטת מהקשרה הופכת לאות מתה – מסוכן. דרך האמצע, המוצעת כאן לשתית הקבוצות ולרוב הדומם שבתווך, היא לאמץ את רוח החוק ואת שיח ההגנה על כבוד האדם ולקדם את השוויון המגדרי שהחוק מבטא, תוך כדי מתן תשומת לב מכבדת הן לפרטיו של כל מקרה והן לפרטיה של כל הוראת חוק ותקנון.

אף שהדברים נכונים במידה רבה למוסדות ולמגזרים נוספים בחברה הישראלית, רשימה זו מתמקדת באקדמיה, הן משום חשיבותה של זו בפני עצמה, והן בהיותה מקרה בוחן מייצג. במובנים רבים, הנזק שספקיסים והטרדה מינית גורמים במוסדות להשכלה גבוהה דומה לנזקם בכל מקום אחר, לרבות הזירה הציבורית, שוק העבודה, ומערכות המשפט, הבריאות, הרווחה והביטחון. אך בהיבטים מסוימים הנזק שעלול להיגרם בספרת ההשכלה נחשב עמוק וחמור במיוחד. החפצה מינית של אדם פוגעת בכבוד האדם, בחירותו להגדרה עצמית, בפרטיותו ובזכותו לשוויון בכל הקשר; אך במקום שבו אדם אמור להעז להיפתח כל כולו כדי להגביה עוף, ולפתח ביטחון עצמי כיצור אנושי תבוני בעל ערך – התייחסות אליו כאל אובייקט מיני חותרת תחת כל המטרות המוצהרות הללו ועלולה לגרום לנזקים תודעתיים ורגשיים בלתי הפיכים. היא עלולה לגרום לאדם צעיר להתקפד, לאבד אמון ביכולותיו האנושיות, ולאמץ דימוי עצמי של אובייקט מיני. כשאדם צעיר, תמים וחסר ניסיון חיים, נותן אמון במי שאמור להיות דמות חינוכית המופקדת על טובתו, ודמות זו מתייחסת אליו כאל אובייקט מיני, הצלקת עלולה להיות עמוקה במיוחד. צלקת כזו עלולה להוות "הכשרה מקצועית" צורבת שאדם צעיר יישא עימו לכל מקום עבודה ופעילות חברתית. היא עלולה לגרום לנשים להגביל את עצמן ולהדיר רגליהן ממקומות "מסוכנים", או להקהות את רגישותן ולהפוך אותן לקורבנות נוחים שהשלימו עם הטרדות מיניות כגזירת גורל.

כבר בשנת 1998, בפסק הדין הראשון שבו התייחס בית המשפט העליון לחוק למניעת הטרדה מינית,⁹ נכתב כמובן מאליה כי הטרדה מינית של תלמידה בידי מורה היא בעלת חומרה מיוחדת:

"התפקיד של מורה מחייב, מעצם מהותו, סטנדרד התנהגות גבוה, במיוחד כלפי התלמידים. מורה מוצב בדרך כלל בעמדה של מרות כלפי התלמידים: ניתנת בידו סמכות לקבוע אם, ובאיזו מידה, יצליח התלמיד בלימודים. מעבר לכך. המורה מוצב בעמדה של חינוך כלפי התלמידים. היא מקנה לו מעמד וסמכות בעיני התלמידים. אך היא גם מטילה עליו אחריות מיוחדת כלפי התלמידים. הציבור, המפקיד את התלמידים בידי המורה, סומך עליו שיעשה כל שביכולתו כדי לקדם אותם. זהו תפקיד שיש בו נאמנות. אכן, כל עובד ציבור הוא נאמן הציבור. מורה, כלפי התלמידים, על אחת כמה וכמה. לכן על המורה להקפיד מאד שלא ינצל את מעמדו כדי להפיק מתלמיד, ויהא זה אף תלמיד בוגר, טובת הנאה, מינית או אחרת. לכן גם ברור שהטרדה מינית כלפי תלמיד, על ידי מורה... היא עבירת משמעת. לדעתי, בהתחשב במהות התפקיד של מורה, נודעת חומרה מיוחדת לעבירה של הטרדה מינית על ידי מורה".¹⁰

למרות כל זאת, מוסדות אקדמיים בארץ – כמו בעולם – נוהגים להתעלם מתרבות ההטרדה המינית השוררת בהם, ולשמר את מבני הכוח הפטריארכליים המסורתיים.¹¹ מנגד, יש קבוצות של סטודנטיות וסטודנטים, ולעיתים אף נשות ואנשי סגל, שנלחמים על יצירת סביבת השכלה בטוחה ומכבדת בהתלהבות נעורים ובאמונה יוקדת. יש שהם נוחלים הישגים, לפחות זמניים, וקורה אף שהם צועדים צעד אחד רחוק מדי. בכל המאפיינים הללו, כאמור, הזירה האקדמית מייצגת את החברה כולה וגם מהווה תחום חשוב בפני עצמו.

כדי לא להישאר ברמת המופשט, אטווה את הדיון הנוכחי סביב הצגתם של שני אירועים מדגימים, הדומים לאירועים שהתרחשו בשני קמפוסים בסמוך לכתיבת דברים אלה (בשנים 2016–2017). כל אחד מן המקרים הגיע לידיעתי באמצעות אחד הצדדים המעורבים, ושניהם התפרסמו בתקשורת הישראלית וזכו לתשומת לב ברשתות החברתיות. מכיוון שמהימנות הדיווחים לא נחקרה על ידי רשויות חוק משום סוג, אני יכולה לערוך לאמיתותם. אני משתמשת בהם, לכן, רק כדי לבנות ממרכיביהם דוגמאות לניתוח ולדיון. כדי למנוע זיהוי ולהגן, ככל הניתן, על פרטיותם של הנוגעות והנוגעים בדבר, אנשים ומוסדות, מאפייני האירועים מטושטשים והדוגמאות מסופרות באופן "רוזה" ככל האפשר.

א. אירוע א: העלמת עין פטריארכלית שמרנית בחסות הוצאת פרטים מהקשר הרחב

1. תיאור האירוע

ראובן ולאה נפגשו לראשונה שנים לפני שהנסיבות הפכו אותם לעמיתים. במפגשם הראשון הציגו שניהם ככנס אקדמי, ולדבריה של לאה, ראובן ניצל הזדמנות שבה היו בגפם כדי לתקוף אותה מינית. לדבריה היא הצליחה להדוף אותו, וגייסה את משאביה הרגשיים כדי להמשיך בשגרת הכנס. את דבר האירוע סיפרה, מאוחר יותר, רק לחברות. ברבות הימים עבר ראובן, עכשיו כבר פרופסור, לעבוד במוסד האקדמי שבו עבדה גם ד"ר לאה, ואף התמנה לעמוד בראש החוג שבו לימדה. חרדה מן ההתפתחות ומהשלכותיה האפשריות, דיווחה ד"ר לאה על התרחשות העבר לממונה על הטרדה מינית במוסד האקדמי, וזו תיעדה את הדיווח.

לא חלפו ימים רבים, ופרופ' ראובן החל להתעמר בד"ר לאה. הוא נזף בה כפומבי לעיתים תכופות, העלה נגדה האשמות שונות ומשונות, הרים עליה קול, דיבר בה סרה מאחורי גבה, שינה את הגדרות תפקידיה וסמכויותיה, ואף ניסה לפטר אותה מתפקידים ששימשה בהם והיו חשובים לה. ד"ר לאה חשה שאיכות חייה במקום העבודה נפגמת והולכת, וסבלה ממתח ומחרדה שפגעו בעבודתה. בצד לה, היא פנתה לממונה על הטרדה מינית במקום העבודה והתלוננה על התנכלות בגין הטרדה מינית.

בדיקת הממונה הסתיימה בהמלצה לא לעשות דבר. לדעת הממונה, אף שד"ר לאה אכן סבלה מהתעמרות¹² מצד פרופ' ראובן, המוסד פטור מטיפול בתלונה על התנכלות בגין הטרדה מינית עקב שורה של טעמים: מפני שהאירוע שעליו דיווחה ד"ר לאה היה "תקיפה מינית" ולא "הטרדה מינית" ("התנכלות" אסורה, על פי החוק, כש"מקורה בהטרדה מינית"); מכיוון שהתקיפה המינית הנטענת התרחשה לכאורה כשפרופ' ראובן לא היה עובד המוסד; מכיוון שהאירוע הנטען התרחש, אם התרחש, בעבר הרחוק; מפני שהמוסד אינו יכול לחקור את התקרית ואינו יכול לקבוע שהתקיים קשר סיבתי בינה ובין ההתנכלות.

ד"ר לאה סירבה לוותר על תלונתה, מה גם שהפגיעה בה לא פחתה, אלא אף החמירה. בשיחות סביב הנושא גילתה שנשים נוספות, חלקן דוקטורנטיות במחלקה וחלקן עובדות מנהלה, התלוננו על פרופ' ראובן בעילות שונות. כל התלונות הצביעו על התנהגות מזלזלת, פוגענית ולא מכבדת מצדו של פרופ' ראובן. ד"ר לאה דרשה שהתלונות השונות תטופלנה יחדיו, מכיוון שהן מגלות דפוס התנהגות בעייתי של מרצה המכהן כראש חוג. היא הזכירה כי גם ראשי חוג קודמים הואשמו בעבר ביחס לא מכבד כלפי נשים שעבדו תחתיהם. אך למרות פניותיה החוזרות ונשנות, היא נענתה שאף אחת מן התלונות אינה חמורה דיה כדי להצדיק הליך משמעותי, וכי גם אילו נוהלו הליכים כאלה, כל אחד מהם היה מתברר בפני בית דין משמעותי אחר, וסוגיית הדפוס המשותף לא הייתה עולה. במקביל נדחתה דרישתה של ד"ר לאה מהנהלת המוסד שפרופ' ראובן יודח מראשות החוג. רק לאחר פניות חוזרות ונשנות היא נענתה שכהונתו של פרופ' ראובן לא תוארך, והוא לא ימונה בעתיד לתפקידי הנהלה במוסד. אך למרות דרישתה, הדברים לא הועלו על הכתב, ולכן אינם מתועדים או מחייבים בשום צורה. פרופ' ראובן, מצידו, טען לעלילה ולהתנכלות נגדו, והאשים את האוניברסיטה שסיוס כהונתו כראש חוג ללא כל הצדקה פוגע בשמו הטוב. טענותיו התחזקו כשהסיפור פורסם בתקשורת. במקביל, הוא פנה בכתב ובעל פה לחברי המחלקה ולגורמים נוספים במוסד ומחוצה לו, והאשים את ד"ר לאה בשפיכת דמו מטעמי נקמנות לא ענייניים. ד"ר לאה חשה שעמיתיה והנהלת האוניברסיטה מפנים לה עורף ומתרחקים ממנה. סביבת עבודתה הפכה עוינת. היא לא תבעה את המוסד כי ידעה שתביעה כזו תגבה ממנה משאבים נפשיים וכלכליים שהיו מעבר ליכולתה.

2. דיון

הממונה על הטרדה מינית במוסד האקדמי צדקה בקביעתה שהתנכלות אסורה, כמשמעותה בחוק למניעת הטרדה מינית, מוגדרת (בסעיף 3(ב) לחוק) כ"פגיעה מכל סוג שהוא שמקורה בהטרדה מינית, או בתלונה או בתביעה שהוגשו על הטרדה מינית"; "הטרדה" ולא "תקיפה" מינית. אבל ההסתמכות על טענה זו כדי להתעלם מתלונתה של ד"ר לאה היא טכנית, ומוציאה דברים מהקשרם באופן דווקני ומצמצם. שכן התקיפה המינית שעליה דיווחה ד"ר לאה כללה, לדבריה, נגיעה מינית שראובן נגע בלאה בלי הסכמתה, ולכן מהווה "מעשה מגונה" (כהגדרתו בסעיף 348 לחוק העונשין), וגם הטרדה מינית על פי החוק (סעיף 3(א)(2)).

עוד צדקה הממונה על הטרדה מינית בקביעותה אלה: 1. שההטרדה המינית התרחשה כשראובן לא היה עובד המוסד האקדמי, ולכן המוסד לא היה אחראי לה (על פי סעיף 7(א) לחוק); 2. שאין בידי המוסד לחקור את ההטרדה המינית הנטענת הזו ולקבוע אם התרחשה; 3. שלא ניתן למוסד להוכיח קשר סיבתי בין התקיפה המינית, לכאורה, ובין ההתנכלות.

ואולם קביעות אלה, נכונות ככל שתהיינה, אינן בהכרח רלוונטיות לטיפול הוגן בתלונתה של ד"ר לאה בגין התנכלות. לשם טיפול הוגן בתלונה על התנכלות, אין הכרח שמוסד אקדמי יחקור ביסודיות את עצם ההטרדה המינית שעמדה ביסודה, שיוכיח את הקשר הסיבתי בינה ובין ההתנכלות, או שיהיה אחראי לה משפטית. אם המוסד האקדמי מבקש להגן על עובדת מפני התנכלות של עובד, די שישתכנע שהנילון אכן פגע בה באופן כלשהו במסגרת עבודתם המשותפת. שהרי התעמרות של עובד בעובדת במוסד אקדמי בוודאי מהווה "התנהגות לא הולמת" – גם אם לא ניתן להוכיח בהליך משמעותי ש"מקורה" בהטרדה מינית שהמוסד אחראי לה (כלומר גם אם לא ניתן להוכיח שההטרדה המינית אכן התקיימה, שיש קשר סיבתי בינה לבין ההתנכלות, או שהמתנכל היה עובד המוסד בעת שהטריד, לכאורה, את המתלוננת).

לא פחות חמורה, בעיניי, היא מדיניות ה"הפרד ומשול" שהופעלה על ידי המוסד על כלל התלונות שהוגשו נגד פרופ' ראובן. התמונה העולה מכלל התלונות, ובוודאי על רקע התנהגותם של ראשי חוג קודמים, היא של יחס שיטתי מזלזל ופוגעני בעובדות ובתלמידות בחוג. התמונה המצטיירת היא של חוג שבראשו עומדים תמיד גברים, וחלקם מרשה לעצמו לפגוע בנשים הכפיפות: נשות סגל אקדמי, נשות סגל מנהלי, ותלמידות מחקר.

נכון, אומנם, שהחוק למניעת הטרדה מינית לא מכיל סעיף אשר קובע כי התאנות לסטודנטיות, לנשות מנהלה ולמרצות היא בבחינת "הטרדה מינית אסורה". החוק בוודאי אינו קובע ש"מקום בו ראשי החוג הם תמיד גברים, ויותר מאחד מהם מתאנה לנשים העובדות תחתיו – זוהי פגיעה מגדרית אסורה". אבל סעיפו הראשון של החוק, סעיף המטרה שלו, קובע מפורשות שמטרתו לאסור הטרדה מינית כדי להגן, בין השאר, על כבוד האדם ולקדם שוויון בין המינים. הטרדה מינית, אומר החוק, אסורה מפני שהיא סוג של פגיעה בכבוד האדם/או בשוויון בין המינים. ברוח החוק ובצילו, גם סוגים אחרים של פגיעות בכבוד האדם ובשוויון בין המינים, כאלה שאינם מוגדרים בחוק כהטרדה מינית, צריכים להיחשב "התנהגות לא הולמת" בכל מוסד אקדמי בישראל. כל מוסד אקדמי המבקש להיות נאמן לרוח החוק צריך לזהות פגיעות מגדריות גם כשאינן נופלות להגדרות הסטוטוריות של "הטרדה מינית אסורה", ולהתייחס אליהן כאל התנהגויות לא הולמות.

ד"ר לאה לא נעזרה ביעוץ משפטי. היא פנתה בתום לב למוסד האקדמי שהיה לה לבית, המוסד שבו התחנכה ובו עבדה, כדי שזה יגן עליה מפני פגיעה מגדרית. בעיניה, הפגיעה המגדרית הייתה התנכלות בגין הטרדה מינית. אילו רצה המוסד להגן עליה, היה מזהה שגם אם אין בידו לטפל בתלונה תחת הכותרת של "התנכלות בגין הטרדה מינית", עליו לטפל בה תחת הכותרת של (התעמרות שהיא) "התנהגות לא הולמת". כישלוננו לעשות כן מעיד, בעיניי, על סרבנות לאמץ את רוח החוק ואת קריאתו הערכית להגן על כבוד האדם ולקדם את השוויון בין המינים. ההיאחזות הטכנית, הקטנונית, בסעיפים, תוך התעלמות בוטה מן התמונה הגדולה של המתרחש בחוג, כמו גם מרוח החוק ומערכיו המוגנים, מעידה, לעניות דעתי, על התבצרות שמרנית במבנים הפטריארכליים הישנים. בדוגמה המתוארת, המוסד האקדמי השתמש בטעמים טכניים כדי לשמר את מבני הכוח הפטריארכליים שלו, שבמסגרתם ראשי מחלקות הם גברים, והם שולטים ביד רמה בנשים – מרצות, נשות מנהלה וסטודנטיות. כשעולה הרצון בפני הגברים שבשלטון הם מזלזלים בנשים, מתאנים להן ופוגעים בכבודן. כל עוד התנהגותם של ראשי החוג היא בבחינת פגיעה מגדרית שאינה מוגדרת בחוק כהטרדה מינית אסורה – המוסד האקדמי בוחר להיות "נבל ברשות התורה" ולא לעשות דבר. יתירה מכך, סירובו להתערב משרד מדיניות של "עסקים פטריארכליים כרגיל", ומעורר גברים אחרים בתפקידי ניהול להוסיף לפגוע בנשים הכפופות להם וסרות למרותם, ולהשתיק נשים שחשות נפגעות. סגירת השורות מול המתלוננת שניסתה לחשוף את הפגיעה המגדרית השיטתית, מבטיחה שהיא לא תקודם לעמדת ניהול, ואחרות לא תלכנה בדרכה אלא תשלמנה עם נחיתותן המוסדית. למיטב ידיעתי, ההתרחשות שנחשפה בפרשה זו אינה חריגה בחלק מן המוסדות האקדמיים בישראל. החריג הוא רק נכונותה של המתלוננת להתלונן ולהוציא את הסיפור אל מחוץ לכותלי המוסד. במרבית המקרים, ההפחדה וההשתקה מונעות הן את התלונה והן את פרסומה.

ראוי להדגיש כי חוק מדינה, פרוגרסיבי ומדויק ככל שיהיה, יכול – וצריך – לחול רק על מקרים ספורים, המוגדרים על ידיו בדיוקנות ובצמצום. במדינה חופשית יש לשאוף לכך שחוקים יגבילו מעט ככל האפשר את טווח ההתנהגויות המותרות. לעומת זאת, רוחם של חוקים – בוודאי חוקים בעלי חזון חברתי, המצהירים על מחויבות לערכים כגון כבוד האדם וקידום השוויון בין המינים – נועדו, בין השאר, להשפיע על נורמות ההתנהגות הכלליות. בהתאם, ראוי שמוסדות יקבעו כללי

התנהגות העולים בקנה אחד עם רוחו של חוק המקדם הגנה על כבוד האדם ושוויון בין המינים. דברים אלה יפים במיוחד למוסדות אקדמיים, שתופסים את עצמם כחוד החנית בחינוך לערכים פרוגרסיביים. מוסדות אלה צריכים להחיל את האיסורים המשמעתיים הקבועים בתקנוניהם ביחס ל"התנהגות לא הולמת" על פגיעות מגדריות פוגעניות ומזיקות שאינן מוגדרות בחוק כהטרדות מיניות אסורות. ממונות על הטרדה מינית, תובעות וכל מי שעוסקות במשמעת צריכות ליטול חלק במלאכה זו (לשון אישה מתכוונת גם לאנשים).

ב. אירוע ב: הוקעה פרוגרסיבית מפליגה בהתעלם מפרטי המקרה והחוק

1. תיאור האירוע

שרה, סטודנטית בת 45 למנהל עסקים, למדה בכיתתו של פרופ' אברהם, מרצה בכיר ובעל שם. היא חשה בהנאה כי אברהם מבחין בנוכחותה, והחלה בתכתובת אישית איתו. עד מהרה גלשה התכתובת לפסים אינטימיים ומיניים, והשניים גם שלחו זה לזה תמונות. שרה הציעה שישכרו יחדיו חדר בבית מלון, וכך עשו. הם נפגשו פעמים מספר והוסיפו לנהל תכתובת מינית בוטה, עד שאברהם, נשוי ואב לילדים, חש שהתנהגותו אינה ראויה, ושם לה קץ. השניים נפרדו כידידים ואברהם פנה למרצה אחר בבקשה שבהגיע הזמן יבדוק במקומו כמה מבחנים, בהם התכוון לכלול את זה של שרה. כאשר שרה הודיעה לאברהם שהרתה לו, הוא נחרד, והפציר בה לסיים את ההיריון. הדבר חרה לה. אברהם הבטיח לממן את ההפלה המלאכותית והעביר לידי שרה סכומים נכבדים. שרה לא ביצעה את ההפלה, והתקשורת בין השניים הפכה לעימותית.

שרה התלוננה בפני הממונה במוסד האקדמי על הטרדה מינית מצד אברהם. הממונה בדקה את הראיות שהובאו בפניה. אברהם טען כי לא ביצע אף אחת מן ההתנהגויות האסורות על פי החוק למניעת הטרדה מינית ולא פגע באף אחד מערכיו המוגנים: כבוד האדם, חירותו, פרטיותו, וקידום השוויון בין המינים. הוא הודה בהתנהגות לא הולמת וקיבל עליה אחריות. טענותיו נדחו, והממונה קבעה כי אברהם ביצע הטרדה מינית אסורה. בהסתמך על חוות דעתה, הנהלת המוסד שלחה לאברהם הודעה בדבר שימוע לפני פיטורין.

כשאברהם נוכח לדעת שהמוסד האקדמי נחוש בהחלטתו לפטרו לאלתר, הוא הגיש את התפטרותו בתקווה לסיים בכך את ההתרחשות. שרה פנתה לתקשורת, סיפרה את סיפורה והעבירה לידי הכתבים את ההודעות והתמונות המיניות שקיבלה מאברהם. היא דרשה שיחשפו את שמו של אברהם. במקביל, תמונות אינטימיות של אברהם הועלו לאינטרנט.

מרצים וסטודנטים רבים שנחשפו לפרשה עקב הפרסום התקשורתי, הביעו שאט נפש מהתנהגותו של אברהם, וסיפוק נוכח התנהלות המוסד האקדמי.

2. דיון

בקשירת קשר אינטימי עם סטודנטית הלומדת בכיתתו, נהג אברהם באופן לא ראוי, לא מקצועי ולא אתי. התנהגותו חסרת הגבולות ערערה את הריחוק המקצועי ההולם שצריך לשרור בין מרצה לתלמידים כדי להבטיח סביבת לימוד בטוחה ומאפשרת. ההתקרבות לתלמידה אחת יותר מאשר לכל האחרות והאחרים, פתחה פתח לחשד מצד אלה שמא קרבה זו תיצור הערפה לא הוגנת. התנהגותו של אברהם חשפה את המוסד האקדמי לסכנה שתלמידות ותלמידים יחששו שמא ההתנהלות המוסדית מושחתת. נוסף על כך, אברהם פתח פתח לאפשרות ששרה תאבד את האמון בכישוריה האקדמיים, ותסיק שסיכוייה להצלחה עוברים בחדרי מיטות. בשל כל אלה, אני סבורה שהתנהגותו

של אברהם הייתה חסרת אחריות, מזיקה וראויה לגינוי. התנהגות מסוג זה צריכה להיות מוגדרת במוסדות אקדמיים כבלתי הולמת ואסורה, וראוי להעמיד בגינה לדין משמעתי.

עם זאת, אין מנוס מהכרה בכך שאברהם צדק בטענתו שלא פגע באף אחד מערכיו המוגנים של החוק, ולא ביצע התנהגות שהחוק מגדיר כהטרדה מינית אסורה.

סעיף 3(א) לחוק למניעת הטרדה מינית קובע רשימה סגורה של שש התנהגויות שהן ורק הן יכולות להוות הטרדה מינית אסורה כאשר הן פוגעות בכבוד האדם, בחירותו, בפרטיותו או בקידום השוויון בין המינים. התנהגויות אלה הן: 1. סחיטה מינית באיומים, כהגדרתה בחוק העונשין; 2. "מעשה מגונה" כהגדרתו בחוק העונשין (כלומר שימוש מיני באדם אחר ללא הסכמתו); 3. הצעות מיניות חוזרות ונשנות המופנות למי שכבר הראה שאינו מעוניין בהן, או תוך ניצול יחסי מרות; 4. התייחסויות חוזרות ונשנות למיניותו של אדם שכבר הראה שאינו מעוניין בהן, או תוך ניצול יחסי מרות; 5. ביזוי והשפלה של אדם על רקע מינו, מיניותו או נטייתו המינית; 6. פרסום תמונה מינית של אדם, שעלול לפגוע בו, והוא לא הסכים לכך.¹³

מכיוון שאברהם לא ביצע אף אחת מן ההתנהגויות המנויות בחוק, ולא פגע באף אחד מן הערכים המוגנים על ידי החוק, לא ניתן לקבוע שהוא ביצע הטרדה מינית אסורה על פי חוק.

כמעט עשור לפני תלונתה של שרה, בתיק שהפך להלכה, פסק בית הדין הארצי לעבודה שאף שהחוק למניעת הטרדה מינית מונה רק שש התנהגויות שיכולות להוות הטרדה מינית אסורה, יש להוסיף התנהגות שביעית: קיום מגע מיני תוך ניצול יחסי מרות בעבודה.¹⁴ לכאורה זוהי פסיקה שגויה על פניה.¹⁵ כשבת הדין מתיימר להוסיף התנהגות אסורה לרשימה סגורה המופיעה בחוק – הוא חורג מסמכותו. ראוי לפרש פסיקה כזו באופן מצמצם ודווקני, כך שלא תהווה תקדים לשום מקרה אחר. בוודאי ובוודאי שאין להרחיב את השפעתה מחוץ לתחולת דיני העבודה הצרים וליישמה גם על יחסי מרצה-תלמידה, ובוודאי לא במקום שבו לא נראה שהתקיים היסוד של ניצול יחסי הסמכות. מכיוון שהתנהגותו של אברהם לא היוותה הטרדה מינית אסורה על פי חוק, ומכיוון שהוא לא הועמד להליך משמעתי בגין התנהגות לא הולמת, ההחלטה לפטרו ולגרוע את מטה לחמו נראית מחמירה במידה קיצונית ובלתי סבירה. ההחלטה התעלמה הן מנוסח החוק, שאינו אוסר התנהגות כמו זו של אברהם, והן מפרטי המקרה. גילה הבוגר של שרה (45) והפרש הגילים הקטן יחסית (7) בינה ובין אברהם; רצונה המפורש, המתמשך של שרה בקשר המיני עם אברהם; היוזמה הפעילה שגילתה בתחילת הקשר ובמימושו; קבלת סכומי כסף נכבדים כדי לבצע הפלה שלא בוצעה – כל אלה מעוררים ספק רציני האם ניתן לקבוע שאברהם ניצל לרעה את יחסי המרות. הגשת התלונה על אברהם, בהתחשב בפרטי ההתרחשות, והפנייה לתקשורת מעוררים ספק לגבי תום ליבה של שרה וצובעים את ההתרחשות כולה. אמירת דברים אלה אינה בבחינת "האשמת הקורבן", אלא הם מבטאים את הערכת נטולת הפניות את פרטי המקרה (כפי שתוארו כאן). כבישת הדברים עלולה להיות פטרונית ומתנשאת ביחס לנשים, ולזלזל באוטונומיה שלהן.

כמו החלטת הפיטורין של המוסד האקדמי, התעלם הגינוי הרחב של אברהם בקרב אנשי אקדמיה הן מהוראות החוק והן מפרטי המקרה. באצטלה של פרוגרסיביות בלתי מסויגת, דומה שהגינני מביע שלילה גורפת ואוטומטית של כל מרצה שנכשל במגע מיני עם תלמידה שלו. זאת, ללא התחשבות בגורמים כמו גילם של המרצה והסטודנטית, רצונה המפורש והמתמשך של הסטודנטית, ופעולות בעייתיות שלה (כגון קבלת כספים מן המרצה ופנייה לתקשורת). המוחלטות חסרת הפשרות והאוטומטיות בתגובה מעוררות בי את החשש שההסתייגות מן המרצה אינה מבטאת בהכרח מחויבות לערכים המוגנים על ידי החוק אלא קונפורמיות לא ביקורתית ביחס להלך רוח שהפך לתקינות פוליטית. יתירה מכך, מתעורר בי החשש שמא הידיעה על אודות תמונות מיניות וחילופי דברים

בוטים עוררה סלידה וגועל, אשר השפיעו על התגובה הציבורית. בנסיבות אלה, הצידוק הנרחב של סנקציית הפיטורים החריפה מעורר את החשש שהמניע איננו מחויבות לכבוד האדם או לשוויון המגדרי, ולכוויות אדם או לפמיניזם, אלא ביטוי של פוריטניות מוסרנית.

פמיניזם ופוריטניות מינית הם שתי תפיסות עולם שונות ונפרדות. הטענות המוכרות שפמיניסטיות הן מוסרניות, מונעות על ידי שנאת גברים וסלידה ממיניות, ושואפות להרחיק נשים מגברים ולהגן על נשים על ידי "סירוס" גברים הן, כמובן, חלק ממסע הפחדה מתמשך שנועד להגחיק את הפמיניזם ונושאות דגלו ולהרתיע מפני שינויים מגדריים. טענה רצינית יותר, שיש להתייחס אליה, היא ביקורתה של המשפטנית הפמיניסטית נויה רימלט, שהסמכת איסור ההטרדה המינית בישראל לערך כבוד האדם מתפרשת הן על ידי הציבור והן על ידי מערכת המשפט כהגנה על הצניעות, ופרשנות זו מְשווה למלחמה בהטרדה המינית צביון מוסרני.¹⁶ על סמך התייחסות לכמה פסקי דין, רימלט טוענת שרבים במערכת המשפט ובחברה הישראלית מפרשים את האיסור על הטרדה מינית כהגנה על תומתה של האישה, על צניעותה ועל "כל כבודה בת מלך פנימה".

אני חולקת על טענתה העובדתית של רימלט כאילו הציבור הישראלי ושופטיו מבינים את האיסור על הטרדה מינית כהגנה על הצניעות הנשית המסורתית: סקירת כלל הפסיקה וההתייחסות הציבורית להטרדה המינית מלמדת שבדרך כלל ההגנה על כבוד האדם מתפרשת כדין, ולא כציווי מוסרני.¹⁷ חשוב מכך, אני מאמינה שכדי לקדם את פירושו הראוי של החוק למניעת הטרדה מינית, כמו גם של חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו,¹⁸ אין להסתפק בהצבעה על הסכנות הפרשניות הגלומות בו, כפי שעושה רימלט; יש לעשות הכול כדי להנחיל הן לציבור הרחב והן למערכת המשפטית את ההבחנה בין הדרת כבוד (honor) מצד אחד, ובין כבוד סגולי (human dignity) וכבוד מחיה (respect) מן הצד האחר.

הדרת הכבוד היא ערך מסורתי, היררכי, הקשור היסטורית עם גבריות כובשת, מבנה חברתי פטריארכלי, הגמוניה גברית והכפפה נשית למערכים של צניעות. כבודו הסגולי של האדם, לעומת זאת, מתייחס לערכו של היסוד האנושי המשותף לכל בני האדם בכל הקשר או נסיבות. כבוד המחיה הוא ערכו של העושר האנושי הייחודי המאפיין כל אינדיבידואל על פי הגדרתו החופשית. החוק למניעת הטרדה מינית נועד למנוע הטרדה מינית כדי להגן על כבודו הסגולי של כל בני האדם ככלל, ושל נשים בפרט, ולאפשר לכולם ולכולן פיתוח מטבי של כבוד המחיה.¹⁹ ככל שניתן לגזור ממנו התייחסות להדרת הכבוד, החוק למניעת הטרדה מינית אוסר את הפרקטיקה המקובלת של הגדלת הדרת הכבוד על ידי השפלת הזולת באמצעות הטרדה מינית. במילים אחרות: השפלה על ידי הטרדה מינית, שבעולם הדרת הכבוד היא נפוצה ולגיטימית, מוגדרת בחוק למניעת הטרדה מינית כפגיעה אסורה בכבודו הסגולי של האדם ו/או בכבוד מחייתו. כמובן זה, החוק קורא תיגר על עולם הדרת הכבוד, לרבות המוסרנות המינית הכרוכה בו, ומציע כאלטרנטיבה את עולם כבוד האדם וכוויות האדם הנגזרות ממנו.

טענתי קודם שהוראות החוק הן גרעינו הקשה, ורוחו נועדה להפיח חיים בהלך רוח נורמטיבי רחב יותר. לא למותר לציין ולהדגיש כי הלך הרוח הנורמטיבי הרחב צריך להלום את מטרת החוק ואת ערכיו המוגנים. כאמור, החוק למניעת הטרדה מינית לא נועד, בשום פנים ואופן, לעורר פוריטניות מוסרנית, לשלול קשרים מיניים בוגרים בהסכמה או לפתוח את דלת חדר המיטות בפני החוק ורשויותיו ולרמוס את צנעת הפרט. ההיפך הוא הנכון: החוק נועד, כפי שהוא מכריז בסעיף המטרה שלו, לקדם הגנה על כבוד האדם (הכבוד הסגולי וכבוד המחיה), חירותו, פרטיותו והשוויון בין המינים. הנורמות שראוי שיתפתחו סביבו הן כאלה המתגברות ערכים אלה ובוחנות לאורם כל

מקרה לגופו, בלא חשש או משוא פנים. שלילה גורפת ואוטומטית של יחסי מין ככאלה אינה שייכת למארג נורמטיבי זה, והיא אף פוגעת בו.

ג. הסכנה בשסע הנורמטיבי הרחב

ניתן, כמובן, לפטור את החשש שהעליתי באמירה שכל אחד משני האירועים המדגימים התרחש במוסד אקדמי שונה, בזמן ובמקום נבדלים, ואין כל קשר בין הנפשות הפועלות בכל אחד מן המקרים. גישה כזו תהיה, לטעמי, התמקדות בפרטים והתעלמות מן התמונה הכוללת. שכן, למיטב הבנתי, שני האירועים גם יחד משקפים נאמנה תמונת מצב בעולם ההשכלה הגבוהה הישראלי (כמו גם בזירות נוספות) בתקופה הנוכחית. מצד אחד, מבנים פטריארכליים עמוקים ומבוססים ממשיתים להתקיים באקדמיה כאילו יד החוק ורוחו אינם נוגעים בהם. מן הצד השני, בקרב קבוצה חשובה ומובילה בעולם האקדמי וסביבו התקבעה תפיסה נורמטיבית פרוגרסיבית שלא תמיד מקפידה על בחינת פרטים ודקויות, והפכה ל"צו תקינות פוליטית" שאסור לערער עליו. הציבור הרחב, כדרכו של עולם, מצוי בין שני הקטבים.

בעיניי, הישרדותם העיקשת של מבני הכוח הפטריארכליים היא, כמובן, רעה חולה. אך גם התקבעותה, מנגד, של "תקינות פוליטית" שאינה מכירה בגווניו ובדקויות מעוררת בי חשש. מדאיג במיוחד הוא הצירוף של השניים. במצב חברתי כה מקוטב, אני חוששת שהקטבים מזינים זה את זה, מקצינים זה את זה ומכוונים מעגל שוטה שקשה לפרוץ אותו.

היסודות הפרוגרסיביים חשים בשימור כוחם של המוסדות הפטריארכליים, ולמול מציאות מתחפרת זו הם קצרי רוח לשנות את הנורמות השמרניות. מכיוון שכך, העיסוק בדקויות במקרים מורכבים כמו זה של אברהם ושרה נתפס כמותרות. כשמנגנוני כוח ממשיכים להתנהל על פי קודים ותיקים, מפלים וכוחניים, דומה שאי אפשר לבחון את ציזיותיו של כל מקרה, והתנהגות כמו זו של אברהם צריכה להתקל בגינוי גורף ונחרץ. לפי גישה זו, נוכח כיוון השמרנות רבי-העוצמה, כשמוסד אקדמי סוטה מן הקו הפטריארכלי ובוחר לפטר מרצה כמו אברהם – יש לברכו ולחזק את ידיו, ולא להתפלפל בדקדוקי עניות.

במקביל, הממסד הפטריארכלי, שחש מותקף ומאויים על ידי "הרוחות החדשות", רואה בכל מקרה כמו פיטוריו של אברהם הוכחה לכך ש"הנורמות החדשות" הן לא יותר ממבנה כוח אלטרנטיבי, שנועד לפרק גברים מכוחם ולהעבירו לידי נשים. מנקודת מבט זו, אם מרצה שנקלע למצבו של אברהם מוענש בחומרה כה רבה, ואילו סטודנטית שנהגה כפי שנהגה שרה נתפסת כקורבן שאין להטיל עליו אחריות – אזי הנורמות החדשות אינן באמת מכוונות לשוויון ולכבוד האדם, אלא לרדיפת גברים וחזוק נשים בכל תנאי. המסקנה המתבקשת היא שגברים נמצאים במתקפה כוללת, ועליהם להתבצר במוקדי הכוח שעוד נותרו בידיהם ולהגן עליהם ככל יכולתם. שיטות כמו הפרד ומשול, הוצאת דברים מהקשרם והתמקדות טכנית בפרטים על חשבון התמונה הכוללת מצטיירות כטקטיקות הישרדות אטרקטיביות.

מתוך ראייה כזו, תלונתה של ד"ר לאה נתפסת כעוד ניסיון של אישה לפגוע בגבר ולהתחזק על חשבוננו – ממש כמו שנראית תלונתה של שרה נגד אברהם. אנשי אקדמיה שמרנים החוששים מאובדן כוח ומעמד יראו בתלונתה של ד"ר לאה עוד מתקפה נשית, ולא יחוש שום רצון להפעיל את החוק ואת התקנות באופן יעיל, הוגן ויצירתי שיאפשר לה להתמודד עם התנהגותו של פרופ' ראובן. לציבור הרחב, הסוגיה עלולה להצטייר לא כהכרעה ערכית אלא כמאבק כוח בין שני גושים: אחד המנסה לשמר סדרי עולם כדי להמשיך ליהנות מהם, ואחר המנסה להפכם על ראשם כדי להתחזק.

האחד מנסה "לשמור על הבית" החם והמוכר, והאחר מטיח תיאוריות קונספירציה פרנואידיות ועורף ראשים של כל מי שאינו מיישר עימו קו.

הבחירות לנשיאות ארצות הברית שהתקיימו בנובמבר 2016 לימדו אותי (כמו רבים וטובים) שכשציבור רחב חש קרוע בין שני קטבים כאלה, ומאזים על ידי עולם נזיל, משתנה ומפחיד, ישנה אפשרות סבירה שהוא יבחר במוכר, הידוע וה"בטוח", גם אם זה שוביניסטי, סקסיסטי ומפלה, על פני "התקינות הפוליטית" הנתפסת כמהפכנות דוגמטית קיצונית אשר מובילה אל הלא נודע המפחיד. החשש מפני נשיאה פמיניסטית שתקדם טרנסג'נדרים, נישואים גאים, הפלות מלאכותיות וסוגיות פמיניסטיות נוספות הביא רבים בארצות הברית להעדיף מועמד ראקציונרי קיצוני שהתנגד בכל דרך ובכל תוקף ל"תקינות הפוליטית" ונלחם בה באמצעות ביטויים ומעשים מיזוגניים בוטים. מתברר שגם במאה העשרים ואחת, לאחר ראשיתה של מהפכת זכויות אדם, הציבור הרחב עלול לקבל עליו קיסר ובלבד שלא להמשיך לצעוד בדרך החדשה, המפחידה והלא מוכרת, שמבטיחה זכויות אדם לכול, אך הגיליוטינה הפכה לסמלה. כבר בשנת 1991, הכותבת הפמיניסטית פלוודי כינתה תופעה זו backlash, נסוגה לאחור ומתקפת נגד רגרסיבית הנובעת מפחד מפני שינויי עומק מגדריים מהירים אשר נתפסים כמאיימים על אורחות החיים המוכרים.²⁰ לכן קיטוב בין שמרנות מתחפרת ובין גישה הדוגלת בזכויות אדם אך נתפסת כדוגמטית, כקיצונית, וכעורפת ראשים, עלול לגרום לציבור הרחב, כשהוא חש מאזים ומבוהל, לבחור באלטרנטיבה המוכרת על פני זו המהפכנית. קיטוב כזה עלול להוליד backlash.

לסיום: אז איך ממשיכים מכאן?

אני מאמינה במהפכת כבוד האדם, בזכויות האדם ובשוויון מגדרי. אני מחויבת למאבק לקידום. המציאות החברתית שהצגתי, באקדמיה ומחוצה לה, נשמעת מייאשת ומרפת ידיים. אבל אני סבורה שהדרך להתמודד איתה ברורה: דבקות במטרה תוך נאמנות משולבת, הן לתמונה הגדולה והן לפרטים הספציפיים של כל מקרה וכל הוראה נורמטיבית.

מקובל לומר ש"המושלם הוא אויבו של הטוב". השאיפה להשיג הכול, עד הסוף, בבת אחת, מולידה, למרבה הצער, דוגמטיות. כשאנחנו רוצות להביא לפירוקם של כל מוקדי הכוח הפטריארכליים, על ספיחיהם וגרורותיהם, מובן מדוע אנחנו שוללות בהריפות כל קשר של כל מרצה עם כל סטודנטית, בלי לדקדק בפרטי המקרה או הנורמות. כי ככלל, מרצים רבים מדי השתמשו ומשתמשים עדיין לרעה בכוחם כלפי סטודנטיות רבות מדי, והתופעה החברתית המושרשת הזו צריכה לעבור מן העולם. כי בדרך כלל מקרים כאלה מכילים ניצול של סמכות ופוגעים בסטודנטיות, לרבות פגיעות בכבוד האדם ובשוויון בין המינים. כי נוכח עוד סיפור ועוד סיפור ועוד אחד צריך לומר דברים החלטיים, ברורים ונחרצים: קשרים כאלה הם פסולים, ומרצה שמעורב בהם ראוי לגינוי ולענישה ולהרחקה מן המערכת, כדי שלא יוכל לשוב ולפגוע.

אבל הדוגמטיות, שבהכרח מכילה השטחה והתעלמות מדקויות, גוררת מדי פעם, תגובה לא מידתית או אפילו לא מוצדקת. וזוהי פגיעה מיותרת בכני אדם, בזכויות אדם וגם בעקרונות החוקיות. כך אנו כורתות את הענף שעליו אנחנו יושבות, ועולות על מדרון חלקלק שקשה לשלוט בו.

הסכנה הציבורית הרחבה שבדוגמטיות מדאיגה לא פחות. כשהציבור הרחב מרגיש שנאמנות זכויות האדם ושוויון מגדרי מפעילות "צדק של גיליוטינה", הוא נאטם ומתקפד. הוא משלים עם "שלטון הטרור הפמיניסטי" רק כי "התקינות הפוליטית" נתפסת כמשתיקה, ואיש אינו רוצה להיות מוצג בכיכר העיר והרשתות החברתיות כיצור ניאנדרטלי. אבל מתחת לשתיקה, אנשים מתבצרים בתוך תוכם בעמדות לעומתיות. הם שותקים לשמע הסיפור על מרצה שפוטר כי התפתה לכמה

מפגשים מיניים עם סטודנטית בוגרת, כמעט בת גילו, אך שתיקתם אינה בבחינת הוראה. רבים בציבור אינם מפנימים את המסר הפמיניסטי, שלפיו "השיטה הפטריארכלית ההגמונית מאפשרת לכל מרצה להשתמש בכוחו לרעה ביחס לכל סטודנטית, ולכן צריך לשלול ולגנות כל זליגה בכיוון זה, כדי להטמיע את הנורמה שבעלי הכוח חייבים להתרסן". רבים מתבצרים בתחושה ש"הפמיניסטיות הן עכשיו בעלות כוח, והן משתמשות בו כדי לקדם נשים על חשבון גברים".

שתיקה כפויה כזו לא תימשך לעד, אלא רק עד הרגע שבו משבר כלשהו יאפשר למישהו לשאת בגלוי את דגל מהפכת הנגד ולקרוא לגברים, לנשים שאוהבות אותם (יותר מדי), ולכלל הציבור "השפוי", להשתחרר מן "הטרור הפמיניסטי", לסלק את כבלי התקינות הפוליטית, ולהחזיר את העולם למסלולו, כשגבר היה גבר ואישה – אישה, וכולם ידעו את מקומם וחיו בהרמוניה.

כאמור, בארצות הברית, האיש הזה היה דונלד טראמפ, שזכה בבחירות לנשיאות בנובמבר שנת 2016. דונלד טראמפ שזכה בבחירות לא אף על פי שניהל תחרויות מלכות יופי, ולא אף על פי שאמר שאם אתה חשוב ומפורסם אתה יכול לעשות לנשים מה שאתה רוצה, אלא בדיוק משום כך. משום שהוא נשא את דגל המאבק נגד התקינות הפוליטית ו"הטרור הפמיניסטי" ורבים הריעו לו על כך וראו בו לוחם חופש ומשחרר. לאלה הצטרפו, בשתיקה, כל מי שהחזיקו בעמדות כוח של הסדר הישן ורק חיכו לשעת הכושר "להשיב עטרה ליושנה". וכך, הממסד השמרני החזק עם המונים שחשו מאוימים, הצליחו במהפכת נגד ("קונטרה רבולוציה") שנועדה לקעקע את המהפכה הפרוגרסיבית שברק אובמה והילרי קלינטון נתפסו כנציגיה.

את מי שחשבו שהתקינות הפוליטית השוררת בקמפוסים האמריקאים אכן מבטאת הסכמה ציבורית רחבה – הבחירה בטראמפ לנשיאות הכתה בתדהמה מוחלטת. מי שהבינו שההשלמה עם התקינות הפוליטית הייתה עבור רבים טאקטית בלבד, ושמערכי הכוח הפטריארכליים ממשיכים לשמור על כוחם ומחכים לרגע הכושר להשיב לעצמם את השליטה הגלויה – יכלו לצפות את המהפך. ומן המשל בחזרה לנמשל, ולמוסר ההשכל שלו. הגברים באקדמיה הישראלית שממשיכים לכהן כראשי חוגים המתאנים לנשים הכפופות להם (פרופ' ראובן הבדיוני כדוגמה), והגברים (וכן, גם נשים) הלא מעטים שתומכים בהם בשתיקה ומאפשרים להם להמשיך – הם מעווי ההתנגדות החזקים שממשיכים להנציח את מבני הכוח הפטריארכליים המסורתיים. הם ממשיכים לקיים את הסדר החברתי הישן, גם כשמרביתו מוסתרת ומוסווית מן העין, כמו קרחון.

המאבק הפמיניסטי האמיתי ממשיך להיות, גם היום, חשיפת הקרחון הפטריארכלי וקעקועו, פירור אחרי פירור, עקב בצד אגודל. כך בתוך האקדמיה וכך בשאר חלקי החברה. זוהי משימה סיוזיפית, תובענית וארוכת טווח. היא מחייבת לראות לנגד עינינו גם את התמונה הגדולה, וגם את פרטי המקרה המסוים שאליו מתייחסים, ופרטי הנורמות שיש להחיל עליו. היא מחייבת מודעות פמיניסטית, אחווה נשית וסולידריות. באקדמיה היא מחייבת מרצות, נשות מנהלה וסטודנטיות לתמוך זו בזו ולהעז לעמוד ביחד, בסולידריות. היא מחייבת גברים שוחרי צדק, שוויון, כבוד אדם וזכויות אדם לחצות את הקווים המגדריים ולהעז לגנות את הגברים השמרנים בראש הפירמידה ההגמונית. היא מחייבת גברים ונשים כאחד להבנה של מורכבויות, קבלתן, ופיתוח ביטחון עצמי בנקיטת עמדה מולן; הימנעות מתגובות אוטומטיות ורפלקסיביות ברוח התקינות הפוליטית (או, כמובן, השבלונה הפטריארכלית); אומץ להתלבט, להתדיין, להתווכח, להעלות שאלות אף אם התשובות להן אינן ברורות; הפעלת שיקול דעת ושכל ישר בכל מקרה ומקרה, גם אם הדבר מוביל לחילוקי דעות ועמדות מיעוט. היא מחייבת נכונות להיאבק בממסד גם כשהוא מקום העבודה או מקום ההשכלה; גם כשהמאבק בו דורש אומץ לב ונכונות לשלם מחירים אישיים. והיא מחייבת הרבה מאוד סבלנות.

הערות

- 1 בשנת 1997 ניסחתי את הצעת החוק המקורית, והשתתפתי, כמשפטנית מן האקדמיה, עם עו"ד רחל בנוימן, שהייתה אז היועצת המשפטית של שדולת הנשים, בדיוני הוועדה שהכינה את החוק לחקיקה. ראו אורית קמיר "איזו מין הטרדה: האם הטרדה מינית היא פגיעה בשוויון או בכבוד האדם?" **משפטים** כט 317 (1998).
- 2 ראו למשל אורית קמיר "תגובה: בחזרה אל 'כשאת אומרת לא – למה את מתכוונת?' " **שערי משפט** ב 307 (2001); אורית קמיר "המתכונת של המאבק הישראלי בתופעת ההטרדה המינית", **כבוד אדם וחיה: פמיניזם ישראלי, משפטי וחברתי** 283–344 (2007); אורית קמיר "משפט, חברה ותרבות בפרשת רמון: 'בא לי שטויות ולא בא לי עליך' נ' 'סימן שאתה צעיר'" **המשפט** 24, 66 (2007); אורית קמיר "החוק הישראלי למניעת הטרדה מינית: איפה אנחנו במלאת לו עשור?" **משפט ועסקים** ט 9 (2008).
- 3 למחקר המקיף ביותר שערכתי, עם שותפות רבות, לגבי הטמעת החוק במערכת המשפט בעשר שנותיו הראשונות ראו אורית קמיר ואח' "החוק למניעת הטרדה מינית במערכות המשפט והמשמעת: נתונים מן העשור הראשון" **המשפט ברשת: זכויות אדם** ב 16 (2014).
- 4 דפנה הקר "על האומץ לשנות את המשפט ועל הקושי לאמוד את משמעות השינוי" **המשפט ברשת: זכויות אדם** ב 101 (2014).
- 5 שם, בעמ' 103. להצגת היבטים של השינוי החברתי שהתחולל בעזרת החוק למניעת הטרדה מינית ראו גם שרון אברהם ויס "קיום חובות מעביד למניעת הטרדה מינית – האם יש סיבה לטרוח?" **המשפט ברשת: זכויות אדם** ב 111 (2014); נעמי לבנקרון "חשופות בניידת: הטרדות מיניות במשטרת ישראל" **המשפט ברשת: זכויות אדם** ב 123 (2014) (להלן: לבנקרון – חשופות בניידת).
- 6 לדיונים בהטיה המגדרית החריפה באקדמיה הישראלית ראו נינה תורן נשים באקדמיה הישראלית: **דימויים, מספרים, הפליה** (2005); נינה תורן **מגדר ואתניות בהשכלה הגבוהה בישראל** (רחל הרץ-לזרוביץ ויזהר אופלטקה עורכים, 2009).
- 7 לדיון בהטרדות מיניות במשטרת ישראל ראו לבנקרון – חשופות בניידת, לעיל ה"ש 5; לניתוח מכונן של הטרדות מיניות בצבא הישראלי ראו ארנה ששון-לוי "חתרנות בתוך דיכוי: כינון זהויות מגדריות של חיילות בתפקידים 'גבריים'" **התשמע קולי? ייצוגים של נשים בתרבות הישראלית** 277–302 (יעל עצמון עורכת, 2001).
- 8 מבקר המדינה דוח שנתי 63 לשנת 2012 ולחשבונות שנת הכספים 2011 (2012). את דוח הביקורת של מבקר המדינה משנת 2012 על התמודדותם של המוסדות להשכלה גבוהה עם הטרדות מיניות ניתן למצוא באתר המבקר או ישירות בקישור www.mevaker.gov.il/he/Reports/Report_114/3e60c0dd-b604-472a-8c82-728694a00630/7998.pdf
- 9 חוק למניעת הטרדה מינית, התשנ"ח-1998.
- 10 עש"מ 6713/96 **מדינת ישראל נ' בן אשר פ"ד** נב(1), 650, 678 (1998).
- 11 **The Hunting Ground** (Kirby Dick, 2015); סרט דוקומנטרי זה משנת 2015 מבית היוצר של ה-CNN מציג את התופעה בפירוט רב, תוך ביקורת קשה של שמרנותם העיקשת של מוסדות אקדמיים שמתיימרים לשאת את דגל הנאורות.
- 12 לדיון בהתעמרות בעבודה ראו אורית קמיר "אימוץ הצעת החוק למניעת התעמרות בעבודה על ידי בתי הדין לעבודה: חקיקה שיפוטית של כבוד האדם בתעסוקה" **משפט ועסקים** (צפוי להתפרסם, 2017).
- 13 לניתוח יסודי עם דוגמאות רבות של שש ההתנהגויות האסורות ראו אורית קמיר זה **מטריד אותי: לחיות עם החוק למניעת הטרדה מינית** 26–68 (2009) (להלן: קמיר – זה מטריד אותי).
- 14 ע"ע (ארצי) 274/06 **פלונית נ' אלמוני** (פורסם בנבו, 26.3.2008).
- 15 לדיון ראו קמיר – זה מטריד אותי, לעיל ה"ש 13, בעמ' 210–211.
- 16 ראו נויה רימלט **הפמיניזם המשפטי מתיאוריה למעשה: המאבק לשוויון בין המינים בישראל ובארצות הברית** 199–200, 206, 211, 216 (2010).

- 17 להצגת עמדותי זו ראו קמיר – זה מטריד אותי, לעיל ה"ש 13, בעמ' 211-212.
- 18 חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו.
- 19 ראו למשל קמיר – זה מטריד אותי, לעיל ה"ש 13, בעמ' 170-189. לטיפול העדכני ביותר בסוגיה זו ראו אורית קמיר "ביוש (שיימינג) מאלף: פגיעה בכבוד, פונקציות חברתיות, שיקולי מדיניות ודיון בהטרדה מינית" משפט ועסקים (צפוי להתפרסם, 2018).
- 20 ראו (1991) SUSAN FALUDI, BACKLASH: THE UNDECLARED WAR AGAINST AMERICAN WOMEN.